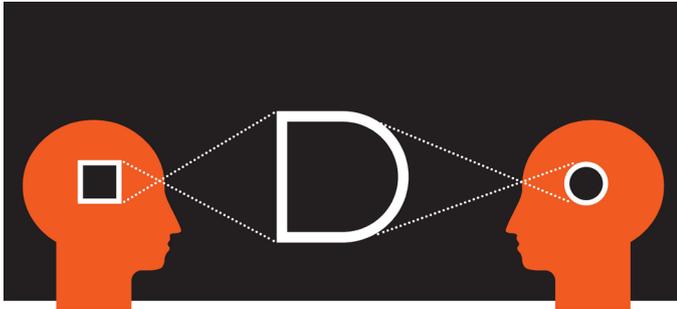


מה בין הסתה להצתה? עידן הפוסט אמת

פורסם: 14.5.2017

פורסם לרגל היום הבינלאומי למאבק בגזענות



חופש הביטוי, ובתוכו חופש העיתונות, הם ערכים עיקריים הנחשבים לחלק מזכויות האדם הבסיסיות, ששמירה עליהן הכרחית לקיומה של מדינה דמוקרטית. במסגרת חופש הביטוי לכל אדם יש את הזכות לומר ולהביע את דעתו. על כן, האמירות של אישי הציבור במהלך גל השריפות יכולה להתפס לכאורה כלגיטימיות, ויוצרות שטח אפור בדיון הציבורי. את הערפל שנוצר יש להפיג: לחופש הביטוי יש סייגים מעוגנים בחוק, לפיהם התבטאויות מסיתות ומעודדות גזענות, אינן חוסות תחת הגנת חופש הביטוי ומהוות למעשה עבירה פלילית.

הכותרות התקשורתיות הקיצוניות והחד משמעיות שהוצגו יצרו עמדות שליליות בקרב השומעים אותן. כאשר שתי קבוצות נמצאות בקונפליקט, תחושה של איום על-ידי אחד מהצדדים מעצימה את היריבות ואת העמדות השליליות כלפי הקבוצה השנייה. במקרה המדובר קבוצת המיעוט, שאין לה כמעט אפשרות לייצג ולהגן על עצמה, הותקפה בכמה חזיתות על לא עוול בכפה. החברה הערבית בישראל הוצגה באופן גורף כמאיימת, כאשר התקשורת ואישי הציבור השרישו את הפחד ופתחו צוהר ללגיטימיות של גזענות וסטריאוטיפים. האפיון שנעשה לקבוצה שלמה כמסוכנת על פי הגזע או הלאום של החברים בה הוא גזענות לשמה, שבאה לידי ביטוי בהתבטאויות חריפות של אנשים רבים ברשתות החברתיות. כתוצאה מכך, בחלק מהמקרים נעצרו אנשים בשל השתייכותם לאותה קבוצה ולא בגין מעשה שעשו.

אמירות קיצוניות ומסיתות, חסרות תשתית עובדתית, אשר מופנות כלפי קבוצת מיעוט שלמה, לא יכולות להתקבל ללא עוררין. לאמירות אלו עלולות להיות השלכות קשות ואין אפשרות להגן עליהן באופן גורף תחת חופש הביטוי. דברי שטנה אשר יש בהם לגרוע מכבודו של אדם או קבוצה על-פי מאפיינים כמו גזע, דת, לאום, נטייה מינית, נחשבים גם הם לגזענות. חוק העונשין הישראלי קובע כי הסתה לגזענות או אלימות הן עבירה פלילית שעונשה מאסר.

בכל שנה, ב 21 במרץ, מציינים בעולם את [היום הבינלאומי לביטול האפליה הגזעית](#). מתוך תפיסה כי חינוך נגד גזענות צריך להתחיל בגיל צעיר, מוצע לאנשי ונשות החינוך לציין את יום זה במסגרות החינוך ולהיות שותפים/ות לפעילות חינוכית שבמרכזה עומד החינוך למאבק בגזענות, נושא שראוי וחשוב לעסוק בו במהלך כל השנה.

בחודש נובמבר האחרון (2016) התרחשו בישראל כ-1,700 שריפות ברחבי הארץ. בשבוע המדובר שרר מזג אוויר יבש ורוחות מזרחיות עזות, לאחר עונת סתיו שחונה במיוחד. במהלך גל השריפות, ראש הממשלה ואישים נוספים בממשלה יצאו בהצהרות כי מקור השריפות בהצתות על רק לאומני, וכי אלה מעשי טרור. מפכ"ל המשטרה הורה להקים צוות חקירה מיוחד, ובשיתוף המשטרה והשב"כ נעצרו 37 חשודים בהצתה, רובם המכריע בחשד להצתה על רקע לאומני. לאחר חודשיים של חקירה, לא הוגשו כתבי אישום בגין הצתה על רקע לאומני.

כאמור, במהלך ימי השריפות, אישים בכירים בממשלה יצאו בהצהרות וכתבו פוסטים ברשתות החברתיות, ובהם הפנו אצבע מאשימה כלפי פלסטינים וערבים ישראלים. התקשורת הממוסדת, בתורה, העבירה לציבור את המסרים שיצאו מלשכות הפוליטיקאים, מבלי להמתין לתוצאות החקירה, וכך סייעה להאשמת קבוצת מיעוט שלמה בטרור. על אף שברשתות החברתיות היו מי שהתקוממו על ההאשמות, פרסמו תמונות המתארות את השפעת מזג האוויר על המזרח התיכון וציינו כי השריפות משתוללות גם מחוץ לישראל וגם ביישובים ערביים בתוך ישראל, בתקשורת לא היה ייצוג לכך והתייחסו אל "טרור ההצתות" כאל עובדה מוגמרת. במילים אחרות – עוד לפני שהעובדות התבררו לאשורן, מיהרו פוליטיקאים ובעקבותיהם התקשורת לקבוע "אמיתות" גזעניות כנגד ערבים.

לאחרונה אנו עדים לשימוש הולך וגובר בפוליטיקה של "פוסט-אמת". מונח זה מתייחס לנסיבות בהן לעובדות אובייקטיביות יש פחות השפעה בעיצוב דעת קהל מאשר לפניות לרגש ולאמונה אישית. על רקע קמפיין הבחירות של דונאלד טראמפ לנשיאות ארה"ב, ומשאל העם שנערך בבריטניה בנוגע לעזיבת האיחוד האירופי, המונח "פוסט אמת" נבחר לתואר "מילת השנה" על-פי מילון אוקספורד. המאורעות של גל השריפות שהתרחש בישראל הם דוגמה שממחישה שימוש בפוליטיקה של פוסט-אמת, בה נבחרו ציבור מציגים עמדות כעובדות, והעמדות האישיות והמוטות הללו הופכות להיות עובדה מוגמרת בקרב התקשורת שבתורה מחזקת את דעת הקהל.

הצעה לדיון חינוכי:

1. מהי הזכות לחופש ביטוי? תנו דוגמאות מחיי היומיום לשימוש בחופש הביטוי (תקשורת, רשתות חברתיות, מחאה, לבוש ועוד).
2. האם נתקלתם במצב בו חופש הביטוי שלכם הוגבל? מה הרגשתם באותו רגע?
3. מהי גזענות? כלפי מי היא מופעלת? למורה – ניתן לקרוא בהרחבה [באן](#).
4. מהי הסתה? ומהי הסתה לגזענות? – האם אתם מכירים את המילה? מה משמעותה? באילו מרחבים היא יכולה להתקיים (ברשת חברתית, בהפגנה ועוד).
- האם תוכלו לתת דוגמאות למקרים בהם נתקלתם בהסתה? בדגש על רשתות חברתיות.
5. מהי, לדעתכם, הסיבה לכך שהסתה לגזענות או לאלימות היא חריג לחופש הביטוי? האם נכון בעיניכם להגביל את חופש הביטוי במקרים של הסתה?

הרחבה:

1. להבהיר לתלמידים את האבחנה שבין **דעה לעובדה**, ולהסביר את המושגים **"פוסט אמת"** ו**"אמת נרטיבית"**:

בעוד ש**עובדה** היא עניין שניתן להוכיח את התרחשותו, שיש לו תיעוד או אימות ממקורות שונים, הרי **שדעה** היא פרשנות ועמדה של פלוני/ת לגבי התרחשות בלשהי ומשמעויותיה.

"אמת נרטיבית" – היא סיפורו של אדם, המתאר בכנות ובאופן סובייקטיבי את החוויות אותן חווה, מנקודת מבטו. (להרחבה: [אמת נרטיבית אל מול אמת היסטורית](#)).

"פוסט אמת", לעומת זאת, הוא מונח המתייחס למעשה לסילוף המציאות, לטשטוש העובדות ולניסיון להישען על פנייה לרגש.

2. **פעילות:** לעבור עם התלמידים על עיתון יומי, ולבקש מהם למצוא בו דוגמא לכל אחד מהמושגים שצוינו לעיל. על בסיס הדוגמאות שיועלו יש לדון במושגים השונים.

הצעה לפעילות (כיתות ד'-ו'): דמיינו עולם בו חופש הביטוי מתקיים ללא כל מגבלה. כתבו סיפור על יום בחייכם, בו תתארו את ההתרחשות מרגע שקמתם בבוקר ועד לרגע בו הלכתם לישון. הדגימו בסיפורכם מצבים בהם חופש הביטוי המלא יכול להועיל או להזיק.

למורה: אפשר להציע לילדים לשתף את הסיפור בכיתה, ולהעלות שאלות הנוגעות להבדלים בין העולם המדומיין לעולם שבו אנו חיים.

פוסט זה נכתב במסגרת הפרויקט: "כוחה של מילה"